

VERENIGING
Vrienden
van
Sonsbeek

De Vereniging Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem wil een klankbord zijn voor de bezoekers van de monumentale parken en voor de eigenaar van de parken, de Gemeente Arnhem. Het doel van de Vereniging is mee te werken aan de instandhouding en verfraaiing van de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. De Vereniging Vrienden van Sonsbeek ondersteunt het Bezoekerscentrum Sonsbeek financieel met een vaste bijdrage per lid.

De contributie per lid bedraagt per jaar:

voor particulieren € 13,50, voor verenigingen € 35,- voor bedrijven € 50,-; Bankrekeningnummer: 40 63 33 505 t.n.v. Vrienden van Sonsbeek. De Vereniging is door de fiscus erkend als "Algemeen Nut Beogende Instelling".

Bestuur Vereniging Vrienden van Sonsbeek:

Edzard Gelderman (voorzitter) tel. 443 14 57, Luuk Broer (secretaris) tel. 442 49 56, Theo Bussink (penningmeester) tel. 443 14 02, Loes Prakke (ledenadm/promotie) tel. 443 34 95, Tjada van den Eelaart-de Sitter (schouw/website) tel. 445 50 98, Koos de Vos (educatie/Groenforum) tel. 363 49 71, Gerard Nijhuis (parkgidsen) tel. 339 08 00. Adviseurs: Joop Morsink (historie), Jeroen Glissenaar (Stadsbeheer), Jeroen Voskuilen (Bezoekerscentrum).

Ledenadministratie:

Vereniging Vrienden van Sonsbeek per adres Bezoekerscentrum Sonsbeek, Zypendaalseweg 24a, 6814 CL Arnhem, Telefoon: 445 06 60, Email: info@parksonsbeek.nl Website: www.parksonsbeek.nl

De Stichting Bezoekerscentrum Sonsbeek wil bezoekers bewust maken van de mooie groene kanten van Arnhem. Dit gebeurt door het organiseren van tentoonstellingen, excursies en evenementen. Het bezoekerscentrum levert informatie over de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem en het is een goed startpunt bij een bezoek aan de parken. Website: www.bezoekerscentrumsonsbeek.nl

Bestuur Stichting Bezoekerscentrum Sonsbeek:

Leo van der Meer (voorzitter), vacature (secretaris), Leon Tjakkes (penningmeester), Aaltje Koopman, Willem Hoeffnagel, Anne Marie van Lanen.

Bij de voorpagina:

Noodzakelijk onderhoud in opdracht van het Waterschap. In ruim 30 jaar is er zoveel bladafval en andere humus op de bodem terechtgekomen dat de Karpervijver moest worden uitgebaggerd. De karpers zijn in andere vijvers uitgezet. Foto 30 oktober 2012.

De weduwe van de Jansbeek

Sinds ruim een jaar kijk ik een beetje bezorgd naar het leven in de beek. Er ontbreekt iets en dat geeft me een somber gevoel. Weinig eenden, één geduldige reiger die op een enkele passerende vis wacht.

En dan de weduwe van de Jansbeek, het vrouwtje van de mannetjeszwaan die een dik jaar geleden het leven liet in het waterrad van de molen. Geen nest en geen zes of zeven jongen dit jaar, want zwanen zijn levenslang trouw aan hun partner. Even hoopte ik dat er een tragische weduwnaar langs kwam vliegen en de Jansbeek zo mooi zou vinden, dat hij het vrouwtje er dan maar bij zou nemen, om ons toch op een nest zwanen te trakteren.

In het voorjaar had de weduwe het extra lastig toen een jong stel de beek voor zich leek op te eisen. Ze joegen haar het water uit, de weg op, waar ze dan een poosje ontheemd rondscharrelde. Het stel verdween weer uit dit deel van de beek. Maar het is net alsof voor haar de lol er af is. Soms is ze een paar dagen onvindbaar. Zo'n tragedie is niet bevorderlijk voor je optimistische kijk op het leven. Maar ja, dat hoort ook bij het park.

Nu nog het vervolg van de beek in de binnenstad 'boven water'!

Henk van Es

DE FONTEINVIJVER

Het rijst omhoog, als reikend naar de lucht
Heel even van de zwaartekracht ontdaan
Tot er een eind komt aan de korte vlucht;
Terugval door de zwaartekracht ontstaan

Het water, dat met klaterend gerucht
Zich haast, op weg om nergens heen te gaan
(Als ons bestaan, een flits, een ijle zucht)
Vergeefs zich door de leegte heen te slaan

Maar soms, in glans en warmte van de zon
Verschijnt de schilder die zijn bont palet
Voor even in de waterstralen zet

Je zou ze willen houden als het kon
Die kleuren in de druppels ingebed
Van water dat herinnert aan de bron

Cees van der Pluijm

Een fontein op waterkracht

Na de eerste energiecrisis ging Nederland energiekosten besparen. "Sluit 's avonds de gordijnen", adviseerde minister Lubbers. In de jaren tachtig van de vorige eeuw werden de spuittijden van de Arnhemse fonteinen verkort en de verlichtingsornamenten werden uit de fonteinen verwijderd. Om zonder energiekosten de fonteinen te laten spuiten ging men in Sonsbeek het gebruik van een waterram uitproberen, een zelfregelende pomp die door stromend water wordt aangedreven. Dit ingenieuze mechaniek zet de kracht van veel langzaam stromend water om in weinig snel stromend water, waardoor de waterstraal van de aangesloten fontein een grote hoogte kan bereiken. Tien jaar geleden kwam de waterram opnieuw in de aandacht voor drinkwatervoorziening en irrigatiewerken in derde wereldlanden en nu is de waterram weer actueel als demonstratie van waterkracht als alternatieve energiebron.

Die waterram in Sonsbeek haalde z'n energie uit instromend water van de bovenliggende vijver in park Zypendaal waardoor een fontein in de Grote Vijver geen motorische aandrijving nodig had. En de regen vult permanent het grondwaterreservoir van de Veluwe aan dat de vijvers in de parken Zypendaal en Sonsbeek voedt - een eeuwige bron. Die nieuwe fontein in de Grote Vijver heeft dank zij regelmatig onderhoud van ca. 1985 tot 1995 gewerkt. Daarna ging het mis. Bladval verstopte regelmatig de filters, door lucht in de wateraanvoer raakte de waterram van slag, door een gat in de aanvoerbuus viel de druk weg. Het onderhoud verslaptte en bij de overdracht van het waterbeheer in 1998 aan Waterschap Rijn en IJssel was er geen aandacht meer voor de waterram en de fontein in de Grote Vijver viel jarenlang stil. Het goede nieuws is dat de fontein eindelijk is hersteld en weer gaat spuiten.

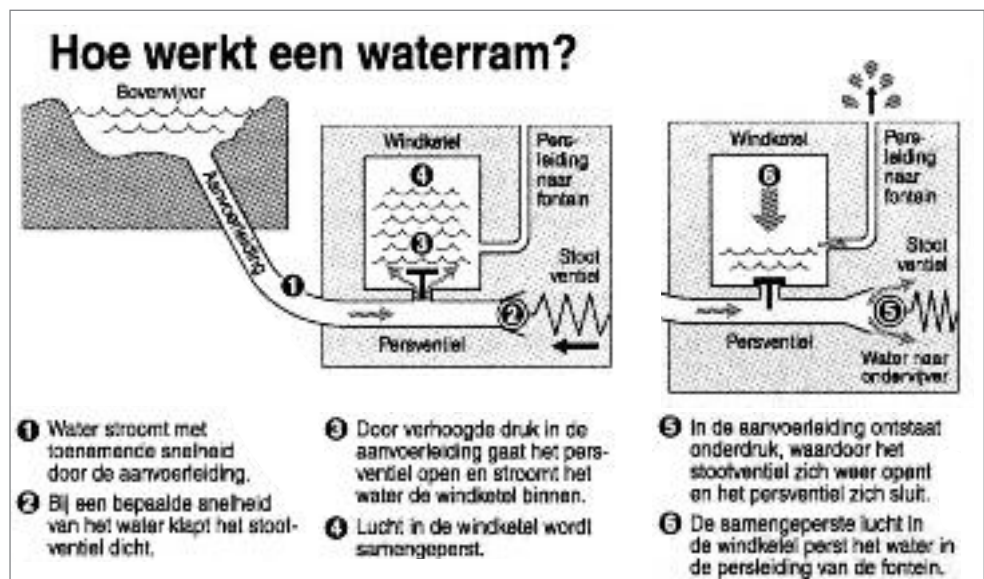
Historie en werking

De waterram werd in 1772 uitgedacht door de Engelsman John Whitehurst. Hij installeerde in Cheshire een fontein die gebruik maakte van de 'waterhamer': de kracht van bewegend water dat plotseling tot staan wordt gebracht. Dit idee is vervolmaakt en in 1797 gepatenteerd door de Fransman Joseph Michel de Montgolfier, beroemd door de heteluchtballon. In de bergen wordt de waterram gebruikt om drinkwater voor het vee omhoog te transporteren en al tientallen jaren is de op praktijkervaring gebaseerde waterram in de handel.

Herhaald probeerde ik de werking van de waterram in Sonsbeek te beschrijven. Zelfs als ik dat goed zou doen haakt de lezer bij zo'n beschrijving af. Een schema is beter en daarom herplaatsen we het schema dat 12 jaar geleden in ons blad een artikel van Carel Otten over de waterram illustreerde.

De waterram hersteld

Langs de Parkweg, tussen de vijvers, verscheen een geheimzinnig bouwwerkje met een doorzichtig kunststof deksel. Het bleek de behuizing van de herstelde waterram te zijn. De persleiding in de Grote Vijver werd vernieuwd en de afgelopen zomer zagen we nieuwe buizen bij de watergang onder de Parkweg van de Onderste Spiegelvijver naar de Grote Vijver. In september draaide de fontein met lieflijke straaltjes voor proef. Zie de foto op de achterpagina van dit blad. Twintig jaar geleden was het een indrukwekkende fontein die auteur Gerard Velthuisen zich kennelijk nog herinnert. Hierna leest u dat die fontein terugkomt.

De put naast de Parkweg waarin de twee waterrammen zijn opgesteld die de waterdruk leveren voor de fontein aan de andere kant van de Grote Vijver.

We spraken over de herstelde waterram met hoofd Stedelijk Onderhoud Tom Visser, die de opgedane ervaring heeft gebruikt voor het verbeteren van de installatie.

Tom Visser: "Het herstel was veel ingrijpender en heeft veel langer geduurd dan we wilden. We moesten nieuwe onderdelen aanschaffen, we hebben binnen de stalen leiding die water aanvoert en onder de Parkweg doorloopt met hars een kunststof leiding aangebracht. De waterinvoer is verlaagd zodat er geen lucht wordt meegezogen in de waterram. In de put aan de Parkweg staan nu twee waterrammen naast elkaar wat meer bedrijfszekerheid voor de fontein moet geven.

Ook de lange persleiding in de Grote Vijver is vernieuwd. Bij het proefdraaien bleek dat de waterrammen werken, maar we willen een spuitkop van de fontein met grotere gaten. Er is kracht genoeg, de waterstralen moeten hoger en met grotere spuitgaten is er minder kans op verstopping."

Je kunt nu niet in de put met de waterrammen kijken doordat het deksel van binnen altijd beslagen is met waterdamp. Visser: "We gaan aan de zijkanten van de put roosters maken zodat je het geluid van de waterrammen hoort en ze door het deksel kan zien."

Over het onderhoud, vroeger een zwak punt, wil Tom Visser afspraken maken met het parkbeheer. Het vuil op de roosters van de waterinvoer moeten regelmatig verwijderd worden. De fontein kan dan dag en nacht, zomer en winter - behalve bij extreme vorst - spuiten.

Is dit de enige fontein in Arnhem die op waterkracht werkt? Visser: "Het fonteintje in de beek na de Kleine Waterval, voor het Sonsbeek Paviljoen, draait op het vrije verval van het water zonder met een waterram opgevoerde kracht. De fontein in de Grote Vijver is enige door een waterram aangedreven fontein in Arnhem, en ook de enige in Nederland. Het Watermuseum krijgt van ons een oude waterram om aan museumbezoekers de werking uit te leggen."

Wanneer is de officiële ingebruikstelling? Visser: "Komend voorjaar kan de installatie officieel open. De fontein in de Grote Vijver, die draait op waterkracht, is dan een bescheiden bijdrage aan het project Energie Made in [Arnhem]."

Luuk Broer, met medewerking van Joop Morsink

Loesje - Hinkelpad

(2012), Schubertlaan.

Onderdeel van de onlangs geopende kunstroute in Alteveer en 't Cranevelt.

Sonsbeekmarkt is aanwinst – toch wat kanttekeningen

Alweer voor de zesde keer was er op zondag 4 november 2012 een Sonsbeekmarkt, op het Jansveld, tussen het Bezoekerscentrum en het Watermuseum. Dit jaar werd met dit evenement begonnen. Volgens de standhouders die van heinde en verre komen, verkeert de markt nog in een opbouwperiode. Toch staat al vast dat er volgend jaar een vervolg komt. Wat tref je er aan, wat willen de organisatoren en hoe past dit aanbod in het Sonsbeek-milieu?

Het is 4 november. Het kwik komt maar net boven de 10 graden Celsius en de lucht is grijs. Het grote publiek is onderweg voor de koopzondag, in park Sonsbeek is het rustig. De paden liggen vol met boombladeren van uiteenlopende kleuren. Eén ding is duidelijk: het is absoluut herfst, het kwik is 's nachts al onder nul geweest en we zijn onderweg naar de winter.

Onderaan het park, aan kant van de Zijpendaalseweg, is het gezellig druk op de zesde Sonsbeekmarkt. Die wordt sinds een half jaar elke eerste zondag van de maand gehouden. Om met de deur in huis te vallen: de markt heeft het zeker in zich om het totale parkaanbod te verrijken. Na een begin met dertig standhouders is het evenement uitgegroeid naar een kleine veertig. Organisator Mariz Jansen van Casa Forestra denkt dat nog uit te bouwen tot maximaal vijftig stuks. Ze wil de uitbreiding vooral zoeken in de non-foodsector. En nog iets: meer culturele uitingen zijn ook welkom. Pogingen om dat te regelen via kunstopleiding ArtEZ zijn stukgelopen, omdat daar een kostenplaatje van minimaal 2000 euro aan hing. En dat is volgens de organisatie ruim boven het budget.

De locatie voor de markt is ideaal. Tussen de Jansbeek en de Zijpendaalseweg, op het grasveld tussen het Bezoekerscentrum en het Watermuseum. Casa Foresta, waar ook paddenstoelenpromotor Edwin Flores een rol speelt, nam bij de plannenmakerij in aanmerking dat park Sonsbeek op een goeie dag wel vijfduizend bezoekers telt. Maar voor het welslagen is elke keer weer één factor doorslaggevend: de markt en de standhouders zijn volstrekt afhankelijk van het weer.

Het weer beslist

Zondag 4 november was daarvan een goed voorbeeld. Tussen 11 uur 's morgens en een uur of 2 's middags kwam de loop er goed in. Enkele honderden bezoekers circuleerden tussen de kramen zolang het droog was. Toen een troosteloze herfstregen begon en aanhield was het gedaan met de koopman: de bezoekende Arnhemmers keerden huiswaarts of zochten drogere oorden, de standhouders teleurgesteld over de trouwens voorspelde weeromslag achterlatend. Maar organisatoren van en deelnemers aan manifestaties in de openlucht weten dat dit all-in-the-game is.

Het aanbod op de markt is gevarieerd. Wie er echter op af gaat met het idee dat hier een biologische groenten- en fruitmarkt wordt gepresenteerd, komt op het jaarlijkse evenement op het complex van de biologische volkstuinen in Elden beter aan zijn trekken. In Sonsbeek is van alles te eten en te koop, van pannenkoeken-met-jam tot broodjes paling, van wildragout tot chocoladeproducten. Maar omdat de organisatie variatie wil en in principe van elke categorie één vertegenwoordiger zijn groenten en fruit slechts een klein onderdeel van de Sonsbeekmarkt.

Mariz Jansen, de organisatrice van de Sonsbeekmarkt op de eerste zondag van de maand op het Jansveld.

*Impressie van de Sonsbeekmarkt
op het Jansveld.
Foto Gerard Herbers,
augustus 2012.*

Zeer wijde regio

Imker Rob de Niet reist zondagsmorgens vroeg af uit het Drentse Nieuw-Buinen en heeft naast zijn potjes honing ook uit dat bestanddeel samengestelde zalf, crème en zeep. Uit Rotterdam komt een worstmaker en -verkoper. Stoofpotjes-in-glas met wild zijn gemaakt in Vaassen. Willem & Drees is een groothandel met biologische groenten en fruit die ondermeer in Arnhem aan vijf supermarkten levert en is gevestigd in Cothen bij Utrecht. Desem Enzo met gewoon en kletzenbrood moest vanuit Noordwijk komen en trekt op deze markt het meeste publiek. De kraamernaast van de Witte Watermolen steekt hiermee vergeleken wel erg sober af. De afkomst van de kraamhouders maakt duidelijk dat de organisatoren één belofte niet waarmaken. In hun folder hebben ze het ondermeer over 'ambachtelijke producten uit de streek', terwijl de regio in dit geval wel heel groot is. Dat is op zichzelf geen probleem, al is het kopen van producten uit eigen streek juist zo aardig bezig aan een opmars.

Hoe verder?

Belangrijker is welke kant het met de invulling van de Sonsbeekmarkt op gaat. Met meer non-food bestaat het gevaar dat er een soort braderie ontstaat, die niet echt aansluit bij het karakter van de entourage, het park Sonsbeek. Als er categorieën worden samengesteld zou je bijvoorbeeld kinderkleding, sieraden en kinderspeelgoed in een afzonderlijke groep kunnen onderbrengen. De groep van: moet dat nou hier?

De organisatie heeft zelf al geconstateerd dat er wel wat meer cultuur aan de markt kan worden toegevoegd, zonder dat gestreefd hoeft te worden naar een luidruchtig aanbod zoals dat bij de Boerderij is ontstaan. Maar één gitarist langs het toegangspad is toch een beetje armoedig, al speelt die de sterren van de hemel. Wat dat betreft is de kerstmarkt op 16 december een regelrechte uitdaging voor muziek en ..... zang?

Rob van Otterloo

De Steile prijzenkast

Wethouder Margreet van Gastel en Fanny Glazenburg, hoofdredacteur Roots, onthullen de plaquette. Foto Gerard Herbers.

"Aan de muur van de oude moestuin, hangen prijzen, meer en meer."

Deze variant op een oude smartlap kwam bij me op toen ik rondliep in de buurt van de oude deuropening aan de zijmuur van de Steile Tuin. Daar hangen de trotse prijzen die park Sonsbeek de laatste jaren in ontvangst heeft mogen nemen. De plaquette van de Entente Florale geldt eigenlijk voor de hele stad Arnhem: op 25 september 2009 nam wethouder Cees Jansen de gouden plak in ontvangst voor de titel 'Groenste Stad van Europa'. De muur van de Steile Tuin vond men kennelijk de meest geschikte plek om vol trots deze prijs te laten zien aan de burgers van Arnhem. Die Steile Tuin was immers het jubileumgeschenk aan de burgerij ter gelegenheid van 'Sonsbeek 100 Jaar Stadspark' in 1999. Parkbeheerder Jeroen Glissenaar nam op 14 april 2010 in de RAI de prijs in ontvangst voor Sonsbeek als 'Beste Openbare Plek in Nederland', uitgelooft door het vakblad Stedelijk Interieur. De 30 kilo zware steen, die Jeroen met beide handen in ontvangst moest nemen, ligt in tweevoud in het gazon.

Op 20 september 2012 nam wethouder Margreet van Gastel de prijs in ontvangst voor Sonsbeek als Mooiste Stadspark van Nederland. Sonsbeek was al door de redactie van het blad Roots (voorheen Grasduinen) gekozen tot Beste Stadspark en deze keuze werd bevestigd door de lezers van het blad. Natuurlijk was dit een bevestiging van wat de meeste Arnhemmers al lang wisten, maar het was toch weer een mooie opsteker voor iedereen die betrokken is bij het onderhoud van dit park. Tijdelijk hangen aan de muur, links van de ingang, de panelen die de ontwerpen tonen voor de nieuw te bouwen kiosk die er in april volgend jaar moet staan. Maar de mooiste 'muurbloempjes' zijn natuurlijk de gedichten van Rutger Kopland die aan de achtermuur hangen. Daar sta je echt even bij stil.

Gerard Herbers

Door de bomen.....

Ongetwijfeld hebben wandelaars de laatste tijd verse rode stippen gezien op een aantal bomen in de parken. Op sommige bomen staan ook rode cijfers. Soms staan de merktekens op bomen die er oud en krakkemikkig uit zien. Maar soms staan de stippen op jonge, op het oog gezonde bomen. Met de talrijke gevelde bomen van vorig jaar in herinnering zullen veel mensen denken dat er weer flink gehakt zal worden.

Dat oude en zieke bomen geruimd moeten worden vóór ze gevaar opleveren voor parkbezoekers, zal op ieders begrip kunnen rekenen. Maar die jonge bomen, waarom worden die 'geblest'? Op die vraag geeft parkbeheerder Jeroen Glissenaar antwoord. Mensen kunnen hem bellen, zoals is aangegeven op de bordjes die hij regelmatig in het park ophangt. Maar uit praktische overwegingen maakte hij op zondag 9 december een 'stippenwandeling'. De Themawandeling van Bezoekerscentrum Sonsbeek werd deze maand benut om aan een grote groep wandelaars uit te leggen welke overwegingen een rol spelen bij de beslissingen over 'Kappen en Snoeien'.

De brochure met die titel werd na afloop van de wandeling uitgereikt aan de deelnemers aan de wandeling. In de brochure worden de meeste vragen beantwoord die de wandelaars onderweg stelden. Wie niet meewandelde kan de brochure afhalen bij de infobalie van het bezoekerscentrum om thuis eens rustig de achtergronden lezen van het kapbeleid en van het parkbeheer in het algemeen. Zo brengen we de 'Sonsbeekmethode' in praktijk: communiceer met de gebruikers van het park over onderhoud en beheer zodat vervelende ingrepen beter begrepen en aanvaard worden.

Gerard Herbers

Molenaarswoning Zijpendaalseweg 22

Per 1 augustus 2012 kwam de woning Zijpendaalseweg 22 vrij na het overlijden van Aart van Silfhout. De overledene was de laatste van drie broers die in de woningen 22 en 24 hebben gewoond. Dit waren Piet van Silfhout die samen met zijn vrouw woonde op nummer 24 en Otto van Silfhout die samen met Aart van Silfhout in de woning 22 woonde.

De woning op nummer 22 is onderdeel van het complex De Witte Watermolen waar de Van Silfhouts vanaf 1900 drie generaties molenaar waren. Naast de molen gebruikten zij ook de molenschuur. De schuur is in 1983 in gebruik als bezoekerscentrum voor de parken. Vanaf die tijd was Piet van Silfhout was vanaf die tijd ook werkzaam voor het bezoekerscentrum als molenaar en als conciërge. Piet, Otto en Aart van Silfhout zijn overleden. Annie, de weduwe van Piet, woont nog in het huis op nummer 24 naast de molen. In 1998 is het gebruik van de Witte Watermolen overgegaan naar Stichting Bezoekerscentrum 'De Watermolen', nu Bezoekerscentrum Sonsbeek, met als molenaar Ans Roefs.

De huur van de Witte Watermolen ligt nu nog bij mevrouw van Silfhout. Zij is hoofdhuurster.

Het pand

Voor zover bekend heeft er al vanaf 1281 een molen op deze plek gestaan. Vanaf 1376 heette de molen "de molen van Henric van Jamerlo", later ook "Bloemleik" en "Witte Molen". De Witte Watermolen is één van de oudste panden van Arnhem naast het Presickhaafhuis (1358) en het Sint Peters Gasthuis (1380), misschien wel het oudste. Ik roep enthousiastelingen op in deze geschiedenis te duiken.

De gebruikers van de molen zijn vanaf 1630 beschreven, maar ik ga die personen hier niet allemaal opsommen. In 1965 is het pand in zijn geheel gerestaureerd en op 5 juni 1968 werd het weer in gebruik genomen en bewoond. Bij deze restauratie is het pand in tweeën gedeeld en zijn er een wc, een keuken en drie slaapkamers in geplaatst. In de huidige staat is er dus weinig origineels meer te zien.

Vroeger waren de twee bovenste verdiepingen graanzolders en was het een open ruimte van de Witte Watermolen. Op deze zolders werd voornamelijk het graan te drogen gelegd voordat het gemalen kon worden. De huidige ingang onder de overkapping is ook bij de restauratie van 1965 aangebracht.

De woning no. 22 heeft nog wel unieke kenmerken die opvallen, zoals een grote haard, een houtoven, een nisje en een vide. De woning ademt de sfeer van een historisch pand. Het is de enig overgebleven nog werkende watermolen van de 10 molens aan de Sint Jansbeek en van de in totaal 20 watermolen die Arnhem ooit rijk was.

Het gebruik

Bezoekerscentrum Sonsbeek heeft sinds begin november een principeovereenkomst met de gemeente om het hele complex van de Witte Watermolen te huren. We zullen de extra kosten van huur en onderhoud wel extra moeten verdienen want we krijgen geen extra subsidie. Wij zijn ons aan het beraden over de invulling van de woonruimte. We denken dat de huiskamer ingericht kan worden als verkoopruimte voor de molen en in de keuken komt dan apparatuur waarmee we met de producten van de molen etenswaren kunnen maken voor de verkoop, zoals pannenkoeken, wafels, poffertjes, koekjes, appeltaart enzovoorts. Doordat we de woning bij de molen trekken kan de bezoeker meer van de geschiedenis van het ontstaan van Arnhem aan de Sint Jansbeek ruiken en beleven.

Jeroen Voskuilen

‘Je loopt gewoon niet door een weiland met koeien’

Het bekendste olifantspad is wel illegaal

Overal maken mensen paadjes die buiten de aangelegde routes lopen omdat ze korter zijn dan officiële, aangelegde routes. Park Sonsbeek kent daar een duidelijk voorbeeld van. Kijk vanaf de Sonsbeekweg het weiland in en je ziet er dwars door het weiland – al dan niet met koeien – een pad dat in de richting van de Witte Villa voert. Hoe zit dat eigenlijk? Mag je deze kortste weg kiezen, of is de kortste weg hier niet de juiste oplossing?

In de natuur zie je veel koeien- of olifantspaadjes: routes die dieren kiezen omdat aangelegde paden nu eenmaal geen natuurlijke paden zijn. In de stad zijn ook veel voetgangers gewend om de kortste weg te kiezen. Door een plantsoen naar de stad, naast een stenen voetpad de hoek om, soms zelfs over een hek om niet ‘vreselijk’ om te hoeven lopen. Aan de ingesleten sporen gebeurt dat al lang en wordt het oogluikend toegestaan. Zo zijn in het hele land heel wat informele paadjes ontstaan en lijkt de wandelende mens verdeeld in twee categorieën: de ene groep begeeft zich buiten de aangelegde paden vanwege de kortere afstand en soms een soort burgerlijke ongehoorzaamheid. Over het andere volksdeel valt niet veel meer te zeggen dan dat het zich aan de regels houdt.

In park Sonsbeek kennen we die situatie ook. In het klein: een illegaal paadje achter de ijskelder, terwijl het officiële pad aan de voorkant van deze attractie ligt. In het groot: door de grote koeienwei van het park. Vanaf een hek in de omheining aan de Sonsbeekweg loopt dwars door dit weiland een platgetreden graspad langzaam omhoog. Het is ontegenzeggelijk een mooi pad, met een fraai stel Lakenvelders in de buurt. De bedoeling is duidelijk. Het olifantspad verkort nu eenmaal de route richting het café-restaurant. En dus...

Illegaal

Maar het mag niet, vertelt parkbeheerder Jeroen Glissenaar. “Het is illegaal.” Hij begrijpt wel dat iemand ervoor kiest van de gebaande wegen af te wijken. “Zoiets is voor sommige mensen nou eenmaal een behoefte. Het zit ‘m hier natuurlijk vooral in het afsnijden van de route. Een kleine categorie wandelaars heeft bovendien het idee dat ze nog meer in de natuur zijn als ze door dat gras lopen. En iedereen weet dat als er eenmaal een begin van een paadje is, veel mensen denken: ‘Hé! Dat kan ik ook doen’. Er gebeurt dus iets wat illegaal is. Jeroen: “Beslist. Bij de entrees van park Sonsbeek zie je toch op een bordje staan: ‘Vrij wandelen op wegen en paden’? Daarbuiten dus niet. En dat gebeurt hier toch. Nee, dit is geen pad geworden. Dat is een smoes. Je ziet heus wel dat het om platgetrapt gras gaat.”

Koestering

Maar waarom geen oogje dichtgedaan? Glissenaar: “De weide heeft een duidelijke bestemming. Daar lopen in de zomer voor zeventig procent van de tijd koeien. De overige tijd zijn onze Laken-

Olifantspad op de Grote Weide.
Foto: Gerard Herbers.

Vrij wandelen op wegen en paden.
Verboden voor gemotoriseerd
verkeer. Overigens verboden
toegang. Honden aan de lijn.
ART.461 W.v.S.

velders op een andere plek. We vinden die Grote Weide voor de koeien dus zo belangrijk dat we die een specifieke bestemming hebben gegeven. Dat we dit willen koesteren blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat we hier geen evenementen houden zoals elders in het park wel gebeurt. Hoeveel koeienleed wordt er als gevolg van de huidige situatie aangericht? Dat valt wel mee wanneer bezoekers alleen over het pad lopen. Dan ontstaat er alleen maar een soort shared space, dus gebruik van dezelfde ruimte door verschillende partijen. Ik heb nog niet gemerkt dat de koeien er stress van kregen. En er is tot nu toe ook nog geen gevaarlijke situatie ontstaan.

Picknicken

“Wel ben ik een keer gebeld door bewoners van een huis aan de Sonsbeekweg omdat er mensen in de wei zaten te picknicken. En als er een koe uit nieuwsgierigheid in de buurt kwam, kreeg die

een klap op z'n kont! Dat kan natuurlijk niet, daar ben ik op af gegaan. 'Hoor eens, voor picknicken moet je in de buurt van de Witte Villa zijn', heb ik ze gezegd. Een andere keer liep er een hond tussen de koeien in te rennen. Dat moeten we ook niet hebben." Waarom geen verbodsbord – verboden voor voetgangers – in de wei aan de Sonsbeekweg? Jeroen: "Dat zou betekenen dat je moet gaan handhaven en dat je de hele zondag in de buurt van dat olifantspad moet gaan staan. Dat is niet te doen." En de beek doortrekken om zo een hindernis te creëren? "Dan ziet Monumentenzorg je aankomen. Die zeggen direct: 'De beek verlengen? Dat is in strijd met het parkontwerp. Weg ermee!'

Gewoon niet

Wat kan dan de conclusie zijn?

"Je loopt gewoon niet door een weiland met koeien. Dat moeten parkbezoekers zich realiseren. Op het platteland doe je dat ook niet. Eigenlijk was het plan van de gemeente ter verbreding van de Sonsbeekweg een gedeeltelijke oplossing geweest. Dan was er een breder trottoir langs de weg ontstaan en was de neiging om de wei in te gaan misschien kleiner geweest." Maar ja, dat plan gaat dus niet door.

Rob van Otterloo

Het 'kopje koffie met een krantje' in de Steile Tuin komt dichterbij

In juli werd 'De Tribune' gekozen als ontwerp voor de te realiseren kiosk in de Steile Tuin. Hoe gaat het nu verder met de plannen?

Door in te stemmen met het voorlopig ontwerp voor de kiosk hebben de Stichting Kiosk Sonsbeek, het bouwteam en de gemeente een belangrijke stap gezet. Niels Matitawaer, student ArtEZ, werkte, onder begeleiding van Arnhemse bureau Maak<architectuur, 'De Tribune' verder uit. Eind november was het definitief ontwerp klaar en kon de vergunningprocedure starten.

Het ontwerp laat een alzijdig gebouwtje zien, met een tribunefunctie aan zowel de tuin- als de pleinzijde. Door het gebruik van duurzame materialen en bijzondere aandacht voor details zal de kiosk een hoogwaardige toevoeging aan de Steile Tuin zijn. Het interieur krijgt een zorgvuldige afwerking van hout en glas met maximaal zicht op de tuin.

Financiering

De Stichting Kiosk Sonsbeek zal de kiosk realiseren door fondsenwerving. Het 100% Arnhemse product wordt niet alleen ontworpen in Arnhem, maar ook gebouwd en gefinancierd door Arnhemse bedrijven en instellingen. We vragen ook parkbezoekers om 'bouwstenen' bij te dragen. Voor iedere bouwsteen biedt de Stichting een kopje koffie aan in de nieuwe kiosk. Voor een financiële ondersteuning vanaf 20 bouwstenen bieden we de deelname aan een Sponsor Contact Evenement met culturele optredens aan. Ook een naamsvermelding in de kiosk is mogelijk. De gemeente neemt haar rol serieus als eigenaar en beheerder van de parken en van de Steile Tuin in het bijzonder. De gemeente is eigenaar van de kiosk, net als van alle andere panden in het park, en zal zorgen voor beheer en onderhoud. Zo wordt de kwaliteit langdurig gewaarborgd en heeft de gemeente als eigenaar de mogelijkheden om te sturen in exploitatie en gebruik van de kiosk.

Oproep

"De Stichting Kiosk Sonsbeek nodigt vrienden en vriendinnen van Sonsbeek van harte uit de bouw van de kiosk te ondersteunen. Op de website www.kiosksteiletuin.nl vindt u meer informatie over dit sympathieke Arnhemse project en kunt u uw bijdrage kenbaar maken."

Hanny Heetman, projectleider
info@kiosksteiletuin.nl

Water, ik ben er dol op

Het leven in en om het water is in alle jaargetijden de moeite waard.

Een rondje Sonsbeekpark geeft rust; je bent er dicht bij huis, dicht bij het stadscentrum, even heerlijk uit. Een bezoekje aan het park is rustgevend. Er is altijd iets te zien, als je maar kijkt. Vooral de afwisseling, in hoogte, diepte lengte en breedte maakt het park bijzonder. Bovendien is er water, dat vanaf de Veluwe zijn weg zoekt naar de Rijn, dat geeft ons park Sonsbeek iets bijzonders. Wat zijn die kikkers mooi, de libelles en de zeldzame planten.

Doordat het water zijn weg blijft zoeken, door de hoogteverschillen, is in de Grote Vijver van Sonsbeek op de meest duurzame wijze een prachtig spektakel te zien. Een fontein, die zonder energieverbruik zijn kunsten vertoont. Een fontein, die zijn bestaansrecht ontleent aan de aanwezige waterdruk. Waar het, omwille van zuinigheid, besparingen of energiebewustzijn eigenlijk not done is om andere waterfonteinen te laten spuiten, is het in Sonsbeek volkomen verantwoord om dat juist wel te doen.

Ik ben er al weer te lang niet geweest. Maar ik kan er, als ik er ben, niet aan voorbijgaan, zonder te kijken naar de rustgevende stralen. Stralen die met kracht, onophoudelijk doorgaan. Dan houd ik altijd even stil. Dan geniet ik.

Gerard Velthuizen

Mijn plekje in het park - De achtste bijdrage in deze serie. Hebt u ook zo'n plekje in de parken? Stuur ons uw tekst van maximaal 220 woorden. De redactie kiest wat geplaatst wordt.

Colofon

Het Bulletin VVS is een uitgave van de Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem en van het Bezoekerscentrum Sonsbeek. Het Bulletin verschijnt vier keer per jaar. Het wordt gratis toegestuurd aan de leden van de Vereniging Vrienden van Sonsbeek. ISSN 1567-1054

Redactie:

Gerard Herbers
Rob van Otterloo
Luuk Broer (eindredacteur)

Vormgeving en druk:

Coers & Roest
ontwerpers bno | drukkers
Arnhem

Redactie-adres:

Bezoekerscentrum Sonsbeek,
Zypendaalseweg 24a,
6814 CL Arnhem
email: info@parksonsbeek.nl

Het Lentenummer van Bulletin VVS verschijnt 21 maart.

Vorige nummers vindt u op de website www.parksonsbeek.nl onder > Nieuws.

Reden retourzending:

Postcode:

Plaats:

Naam:

Straat:

Het correcte adres is:

6814 CL Arnhem.

Mogelijk is de adressering niet juist. Wilt u in dat geval zo vriendelijk zijn om hieronder de juiste gegevens in te vullen en het blad 'retour afzender' of deze strook in een enveloppe terug te sturen naar: Vrienden van Sonsbeek, Zypendaalseweg 24a, Port Betaald

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

Retour afzender/adreswijziging

VAN
Sonsbeek
VERENIGING